

- 3 Протоколы заседаний бюро Гомельского обкома КПБ № 10, 11 и материалы к ним, 1965 г. // Государственный архив общественных объединений Гомельской области (ГАООГО). – Ф. 144. Оп. 124. Д. 14.
- 4 Воспоминания Н. В. Замыко, 1971 г. // Зональный государственный архив в г. Мозыре (ЗГАМ). – Ф. 286. Оп. 1. Д. 27.
- 5 Васько, А. Ю. Не скарыліся ворагу / А. Ю. Васько // Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Мазыра і Мазырскага раёна / уклад.: М. А. Капач, В. Р. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1997. – С. 235–244.
- 6 Васько, А. Ю. Падпольная група Ц. Я. Абрамава / А. Ю. Васько // Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Мазыра і Мазырскага раёна / уклад.: М. А. Капач, В. Р. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1997. – С. 245–247.
- 7 Ветраў, І. Д. Незламная воля / І. Д. Ветраў, А. З. Духанін, А. Л. Жыльскі // Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Мазыра і Мазырскага раёна / уклад.: М. А. Капач, В. Р. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1997. – С. 247–248.

УДК 94(476) «1918-1939»:930(438) «193»

М. М. МЯЗГА

(Гомель, УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны»)

НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ 1918–1939 ГАДОЎ У ПОЛЬСКОЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ МІЖВАЕННАГА ЧАСУ

У артыкуле выяўлены асноўныя праблемы гісторыі Беларусі найноўшага часу, якія сталі прадметам даследавання польскай міжваеннай гістарыяграфіі. Ахарактарызаваны тыя палажэнні, якія былі сфармуляваны польскімі аўтарамі па ўказанай праблематыцы. Паказана, што вывучаючы палітычна актуальныя праблемы, польская гістарычная навука перш за ўсе абслугоўвала палітычныя патрэбы сваёй дзяржавы.

Беларусь у міжваенны час апынулася ў ролі тэрыторыі, за якую ішла актыўная барацьба паміж Савецкай Расіяй/СССР і Польшчай. Гэта ў многім абумовіла цікавасць польскай гістарыяграфіі 1920-х – 1930-х гг. да шэрагу праблем беларускай найноўшай гісторыі. Польская

гістарыяграфія шмат увагі надала беларускай праблематыцы пры высвятленні прычын узнікнення польска-савецкай вайны 1919–1920 гг. Яна не адмаўляла наяўнасці захопніцкіх планаў у Польшчы ў дачыненні да «ўсходнім крэсаў» і імкнулася абгрунтаваць і апраўдаць названыя планы. Для гэтага польскія даследчыкі даказвалі этнічную самастойнасць беларусаў у дачыненні да рускіх і іх блізасць да польскай культуры. Так, С. Кутшэба ў 1919 г. у адной са сваіх прац сцвярджаў, што рускія несправядліва лічаць беларусаў часткай свайго этнаса. Беларусы складаюць асобнае этнаграфічнае славянскае племя, беларуская мова з'яўляецца асобнай, яна «напоўнена польскімі словамі і лепш разумеецца палякамі, чым рускімі» [1, s. 187–190]. Тым самым падкрэслівалася этнічная блізкасць беларусаў з палякамі для апраўдання далучэння да Польшчы беларускіх земляў. Я. Чэканоўскі лічыў, што этнічная мяжа паміж палякамі і беларусамі выразна не вызначылася і польскімі па характары з'яўляюцца нават такія размешчаныя далёка на ўсходзе паветы, як Барысаўскі, Сененскі [2, s. 29–30]. У. Студніцкі пісаў, што тэрыторыі Беларусі могуць быць інтэграваныя ў склад польскай дзяржавы, бо яны засталіся пад уплывам польскай культуры і магчыма іх каланізацыя палякамі ў сувязі з нізкай шчыльнасцю насельніцтва [3, s. 23–27].

Яшчэ адзін аргумент, які прыводзяць польскія даследчыкі для абгрунтавання прасоўвання на беларускія землі, – тэза аб вызваленчай і цывілізатарскай місіі Польшчы. К. Алендскі, напрыклад, кажа ў сваіх працах аб імкненні Польшчы прынесці на «ўсходнія крэсы» палітычныя і грамадзянскія свабоды, пазбавіць іх насельніцтва ад голаду. Перавага выбару суседзяў на карысць аб'яднання з Польшчай, па яго меркаванню, у тым, што «лепш ісці з асвечаным Захадам, чым варварскім усходам, які ... з ідэй камунізму ўчыніў сумесь крыві, ганьбы і прыгнёту» [4, s. 10, 8].

Польская гістарыяграфія акцэнтавала ўвагу на слабасці беларускага нацыянальнага руху. Л. Васілеўскі адзначаў, што падчас вайны беларусы не былі ў стане стварыць сілу, здольную рэалізаваць ідэю незалежнасці [5, s. 394]. С. Казіцкі пісаў, што беларусы «...яшчэ нікім за народ не былі прызнаныя, не ўтварылі адзінай масы і былі перамяшаныя з літоўцамі, палякамі, украінцамі» [6, s. 114]. С. Кутшэба таксама адзначае слабасць беларускага нацыянальнага руху і нацыянальнай свядомасці беларусаў, што не дазваляла Ю. Пілсудскаму стварыць неабходнае асяроддзе для рэалізацыі ідэі федэрацыі [7, s. 167]. Ю. Гласко адзначаў, што беларусы арыентуюцца на суседнія краіны ў залежнасці ад сваёй рэлігійнай веры, таму тую частку Беларусі,

дзе пераважае каталіцкае насельніцтва, ён прапаноўваў непасрэдна далучыць да Польшчы [8, с. 39]. Па меркаванні Л. Васілеўскага, Ю. Пілсудскі ў сваёй беларускай палітыцы зыходзіў з таго, што беларускі нацыянальны рух слабы. Таму пакуль трэба было стварыць «беларускі Р'емонт у Польшчы», які стаў бы цэнтрам росту беларускага нацыянальнага руху, даць беларусам магчымасці для развіцця культуры, але не прызнаваць урад БНР [9, с. 216, 218].

Польскія даследчыкі сцвярджалі, што палітыка іх краіны ў адносінах да ўсходніх земляў не была імперыялістычнай, а адпавядала інтэрасам мясцовага насельніцтва. Пры гэтым яны спасылаліся на віленскі зварот Ю. Пілсудскага ад 22 красавіка 1919 г., сцвярджаючы, што ў ім начальнік польскай дзяржавы абвясціў права ўсіх народаў былога ВКЛ самастойна вызначаць свой лёс і даў ім для гэтага ўсе магчымасці [10, с. 84]. С. Кутшэба ўказвае на тое, што польскія ўлады на акупаванай тэрыторыі Беларусі дазвалялі свабоднае карыстанне беларускай мовай, у тым ліку і пры звароце ва ўладныя структуры, хоць прызнаваў, што мова ўлады была польскай [7, с. 163]. С. Ельскі сцвярджаў, што польская адміністрацыя на беларускіх землях садзейнічала развіццю беларускага школьніцтва, і значная частка беларускага насельніцтва падтрымала «польскую ўладу і разлічвала на рашэнне лёсу Беларусі ў цесным саюзе з Польшчай» [11, с. 42].

Для польскай гістарыяграфіі характэрна імкненне паказаць, што Польшча аказвала падтрымку беларускаму нацыянальнаму адраджэнню, вяла вайну «не толькі за свае ўласныя інтэрасы, але і імкнулася дапамагчы беларускаму насельніцтву, стагнаўшаму пад крывавым ярмом большавіцкай няволі» [10, с. 98]. С. Ельскі адзначаў, што ў беларускім руху сфармавалася прапольская плынь, якую ўзначальвала Найвышэйшая рада. Аднак левыя палітычныя сілы, аснову якіх складалі беларускія эсэры, выступілі супраць супрацоўніцтва з Польшчай [11, с. 46, 45, 48]. Палажэнне польскай гістарыяграфіі аб адпаведнасці палітыкі Польшчы на акупаваных тэрыторыях на ўсходзе інтэрасам мясцовага насельніцтва ў святле шырока вядомых фактаў не выглядае пераканаўчым [12].

Беларуская праблематыка прысутнічала ў польскай гістарыяграфіі пры вывучэнні пытання аб усталяванні ўсходняй мяжы Польшчы. Па меркаванні А. Пшыбыльскага, Ю. Пілсудскі лічыў неабходным авалодаць «чыгуначнай лініяй Лунінец – Баранавічы – Ліда – Вільня, заняць пераправы праз Нёман, наблізіцца да Мінска, і, нарэшце, стварыць калідор, які, з аднаго боку, аддзяляў бы Літву ад Савецкай Расіі, а з іншага, дазволіў бы злучыць польскую мяжу з Латвіяй».

Акрамя таго, па палітычных меркаваннях неабходна было авалодаць Вільняй [13, с. 226]. А. Верны ў сваіх даследаваннях канстатаваў, што паводле Рыжскай дамовы не ўдалося Польшчы атрымаць мяжу, якая «адпавядае лініі Дмоўскага», у прыватнасці, усходней яе застаўся Мінск. Прычыну гэтага ён бачыў у тым, што большасць у польскай дэлегацыі на мірных перамовах складалі прадстаўнікі левых партый, а С. Грабскі, хоць і прадстаўляў эндэцыю, быў праціўнікам далучэння да Польшчы астатніх беларускіх земляў з Мінскам. Ён дамагаўся стварэння калідора з паўночна-заходніх земляў Беларусі, які аддзяляў бы Расію ад Літвы [14, s. 116, 117–119].

Найважнейшай для польскіх даследчыкаў на працягу ўсяго міжваеннага перыяду навуковай праблемай з'яўлялася гісторыя Заходняй Беларусі. Яны адзначалі няўстойлівасць становішча Польшчы на гэтай тэрыторыі. С. Сракоўскі лічыў, што Рыжская дамова з'яўлялася далёка недастатковай, каб забяспечыць трывалае далучэнне «ўсходніх крэсаў» да Польшчы, бо паслябольшавіцкая Расія яе не прызнае. Дадзены аўтар прагназаваў магчымасць новага ваеннага канфлікту Польшчы і Расіі на тэрыторыі Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны ў тым выпадку, калі Масква стане праводзіць палітыку «збірання рускіх земляў». Ён указваў на неабходнасць для Польшчы ўтрымаць за сабой «усходнія крэсы», абгрунтоўваючы гэта тым, што да падзелаў гэтыя землі на працягу шматлікіх гадоў належалі Рэчы Паспалітай, яны падвержаныя польскаму культурнаму ўплыву, і на іх пражывае значны працэнт польскага насельніцтва [15, s. 4].

Шматлікія польскія гісторыкі прызнавалі адмоўнае стаўленне насельніцтва «ўсходніх крэсаў» да польскай дзяржавы. Адну з прычын гэтага С. Мілкоўскі бачыў у тым, што гэтыя адносіны засноўваліся на стаўленні беларускіх сялян да абшарніка, які, як правіла, з'яўляўся палякам. Нягледзячы на польскага абшарніка перарастае ў нягледзячы на польскай дзяржавы [16, s. 66]. С. Грабскі, адзначаючы наяўнасць моцных прарасійскіх настрояў у насельніцтва «крэсаў», віну за гэта спрабаваў ускласці на сваіх палітычных апанентаў, якія ідэямі федэрацыі з Украінай і Беларуссю падтрымлівалі ўкраінскі і беларускі нацыяналізм [17, s. 42, 43]. Ю. Гертых адзначаў, што толькі пры знешняй падтрымцы сепаратызм на «ўсходніх крэсах» можа паспяхова развівацца [18, s. 109–110]. С. Мацкевіч лічыў, што створаныя бальшавікамі савецкія ўкраінская і беларуская дзяржавы ўсё ж даюць права беларусам і ўкраінцам ужываць сваю мову. Адпаведна, украінскі або беларускі нацыяналізм зараз не можа быць выкарыстаны для разчляннення Расіі і можа аслабіць толькі Польшчу [19, s. 135].

Па меркаванні С. Ельскага, створаныя савецкім урадам «псеўданезалежныя рэспублікі Беларуская і Украінская» маюць мэтай дыскрэдытаваць палітыку Польшчы на яе ўсходніх землях і заваяваць сімпатыі беларускіх і ўкраінскіх палітыкаў [11, s. 57–58]. Л. Васілеўскі паказваў, што праз стварэнне «савецкай беларускай рэспублікі» Расія стварыла «беларускі П’емонт», да якога будуць імкнуцца ўсе беларусы, перш за ўсё тыя, якія пражываюць у Польшчы [5, s. 395].

С. Ельскі прызнаваў, што «ўсходнія крэсы» апынуліся ў стане анархii і тлумачыў гэта выключна ўмяшаннем звонку, а не развіццём беларускага нацыянальнага руху на гэтых тэрыторыях, які вельмі слабы і не знаходзіць падтрымкі ў масах. Названы аўтар бачыў кіруючую сілу антыпольскага руху ў Заходняй Беларусі выключна ў КПЗБ, якая прыкрывалася легальнымі арганізацыямі, такімі, як БСРГ [11, s. 42, 58–59, 63, 66]. У. Банчкоўскі сцвярджаў, што дзейнасць камуністычных партый Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны накіравана на адарванне гэтых тэрыторый ад Польшчы і далучэнне іх да Савецкай Беларусі і Савецкай Украіны [20, s. 32, 43].

Указваючы на падрыўную дзейнасць СССР як на прычыну беспарадкаў на «ўсходніх крэсах», С. Ельскі імкнуўся давесці, што польская палітыка на тэрыторыі Заходняй Беларусі адпавядала беларускім нацыянальным інтэрасам і не стварала перадумоў для незадаволенасці. Па яго меркаванню, закон 1924 г. даваў беларусам магчымасць адчыняць школы з беларускай мовай навучання. Ён адзначаў таксама высілки польскага ўрада, накіраваныя на забеспячэнне паспяховага эканамічнага развіцця Заходняй Беларусі [11, s. 80, 86]. Па меркаванні дадзенага даследчыка, гэтая палітыка была паспяховай, што прадэманстравалі выбары ў сойм 1922 г., падчас якіх кандыдаты ад блока нацыянальных меншасцяў набралі на «крэсах» толькі 26,2 % галасоў. Гэта сведчыла аб жаданні нацыянальных меншасцяў у большасці сваёй заставацца ў складзе польскай дзяржавы [11, s. 59–60]. У. Студніцкі таксама спрабаваў паказаць поспехі ў развіцці школьнай справы, спрыяльны ўплыў палітыкі польскай дзяржавы на гаспадарчае развіццё Заходняй Беларусі. Па яго меркаванню, дадзеныя землі ў рамках польскай дзяржавы атрымалі лепшыя магчымасці для развіцця сельскай гаспадаркі, чым мелі ў рамках Расійскай імперыі [21, s. 13–14, 21, 26]. Але сярод польскіх даследчыкаў меліся і тыя, хто досыць крытычна і рэалістычна ацэньваў польскую палітыку на «ўсходніх крэсах». С. Віславух, блізкі да лагера «санацыі», указваў на цяжкае эканамічнае становішча гэтых тэрыторый, сацыяльны і нацыянальны прыгнёт, чым і былі

абумоўленыя пракамуністычныя сімпатыі насельніцтва Заходняй Беларусі [22].

Польскія гісторыкі і публіцысты, вивучаючы сітуацыю на «ўсходніх крэсах», актыўна займаліся распрацоўкай рэкамендацый адносна палітыкі, якую польская дзяржава павінна праводзіць на гэтай тэрыторыі. С. Грабскі адстойваў пункт гледжання, што беларускае і ўкраінскае пытанні ў Польшчы можна вырашыць толькі стварэннем на ўсіх землях дзяржавы польскай нацыянальнай большасці. Калі гэта не атрымаецца, то хуткім часам Польшчы пагражае страта «ўсходніх крэсаў» [23, s. 69–70]. Ён лічыў, што праблем з асіміляцыйнай насельніцтва «ўсходніх крэсаў» не будзе, бо «катастрофа кіеўскага паходу паказала, што ўкраінскага народа не існуе... Яшчэ менш існуе беларускі народ» [17, s. 42]. Е. Барташэвіч галоўную задачу польскай палітыкі ў Заходняй Беларусі бачыў у тым, каб не даць нацыянальным меншасцям ператварыцца ў меншасці палітычныя. Для гэтага варта паказаць беларусам, што яны маюць такія ж магчымасці ў сферы гаспадарчай дзейнасці, адукацыі, як і палякі, далучыць іх праз школу да польскай мовы [24, s. 95].

Е. Гертых у адной з сваіх прац адзначаў рэальную небяспеку страты Польшчай «усходніх крэсаў», лічыў гэта недапушчальным. Польская палітыка ў такіх умовах павінна быць накіраваная на барацьбу з рускім сепаратызмам і далучэнне беларусаў да еўрапейскіх каштоўнасцяў [18, s. 8–9]. Ён адзначаў няўдачу праводзімай у 1920-я гады ва ўсходніх ваяводствах палітыкі і пісаў у сувязі з гэтым: «Усё заявы аб праходжанні на «крэсах» вялікіх асіміляцыйных працэсаў – ёсць поўнае няведанне сітуацыі на «крэсах». Тым не менш, аўтар паказваў, што палітыка Польшчы на «крэсах» павінна быць усё ж палітыкай асіміляцыі [18, s. 22, 52]. Для яе ажыццяўлення неабходна было весці рашучую барацьбу з сепаратызмам на гэтых тэрыторыях, але ў той жа час дазволіць мясцоваму насельніцтву карыстацца сваёй мовай як бытавой і літаратурнай, але не адміністрацыйнай, дамагацца павелічэння на «ўсходніх крэсах» польскага насельніцтва [18, s. 78]. У. Студніцкі падтрымліваў ідэю інтэграцыі беларусаў у склад Польшчы праз асіміляцыю. Па яго меркаванню, гэта магчыма дзякуючы таму, што беларусы не з'яўляюцца самастойным этнасам, а ўяўляюць пераходную форму паміж палякамі і ўкраінцамі [25, s. 198]. Р. Кноль пісаў, што беларусы павінны растварыцца ў польскім народзе як адна з яго частак [26, s. 334, 336]. З пераходам у другой палове 1930-х гадоў «санацыі» да палітыкі нацыянальнай асіміляцыі, пазіцыі гісторыкаў-пілсудчыкаў і іх калегаў, блізкіх да эндэцыі, пры вивучэнні

праблем «усходніх крэсаў» зблізіліся. Прадстаўнікі абодвух кірункаў лічылі, што польскі цывілізацыйны ўплыў і моўная блізкасць дазваляць вырашыць задачу нацыянальнай асіміляцыі беларусаў у Польшчы [18, s. 134].

Сярод польскіх даследчыкаў існаваў пункт гледжання, што палітыка Польшчы ў дачыненні да беларускіх земляў пасля падпісання Рыжскага міру вызначалася, акрамя іншага, і «ягелонскай ідэяй» [27, s. 54–55]. Т. Галуўка лічыў стварэнне незалежнай Беларусі і незалежнай Украіны лепшым спосабам забяспечыць бяспеку Польшчы з боку СССР. Пры гэтым мелася на ўвазе, што яны будуць створаны за кошт БССР і УССР, а Заходняя Беларусь і Заходняя Украіна застануцца ў складзе Польшчы. Задачу польскай дзяржавы ён бачыў у тым, каб заваяваць сімпатыі насельніцтва дадзеных тэрыторый. Ён сцвярджаў, што сярод беларусаў прыкметны рух па шляху нацыянальнай асіміляцыі, але лічыў такую палітыку памылковай і выступаў за дзяржаўную асіміляцыю [28, s. 82–83, 164]. А. Бахеньскі ў сваю чаргу казаў аб магчымасці вырашэння праблемы Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны праз стварэнне незалежных беларускай і ўкраінскай дзяржаў. Па яго меркаванню, такі варыянт развіцця падзей з'яўляўся спрыяльным для развіцця польска-савецкіх адносін, бо ў гэтым выпадку знікне агульная мяжа паміж Польшчай і СССР, і знікне, адпаведна, асноўная прычына канфліктаў паміж гэтымі краінамі [29, s. 71].

Такім чынам, польская міжваенная гістарыяграфія, звяртаючыся да праблем найноўшай гісторыі Беларусі, вырашала не столькі навуковую задачу, колькі імкнулася прывесці аргументы на карысць той палітыкі, якую праводзіла тагачасная польская дзяржава на беларускім напрамку. Такі падыход веў да таго, што польскія гісторыкі адыходзілі ад пошуку навуковай ісціны і не змаглі ў многіх выпадках сфармуляваць палажэнні, якія аб'ектыўна адлюстроўвалі б падзеі і працэсы беларускай гісторыі 1918–1939 гг.

Спіс выкарыстаных крыніц і літаратуры

- 1 Kutrzeba, S. Kongres, traktat i Polska / S. Kutrzeba. – Warszawa : Gebetchner i Wolff, 1919. – 198 s.
- 2 Czekanowski, J. Wschodnie zagadnienia graniczne Polski i stosunki etniczno-społeczne / J. Czekanowski. – Łwów : Druk. «Słowa polskiego», 1921. – 144 s.
- 3 Studnicki, W. Połnocno-wschodnie ziemie dawnej Rzeczypospolitej Polski / W. Studnicki. – Warszawa : Druk Synów St. Niemiry, 1919. – 28 s.

- 4 Olędzki, K. Kresy wschodnie a Polska / K. Olędzki. – Warszawa : Druk. Z. Świętónskiego, 1919. – 16 s.
- 5 Wasilewski, L. Białoruś i ruch białoruski / L. Wasilewski // Przegląd Współczesny. – 1920. – № 9. – S. 389–403.
- 6 Kozicki, S. Sprawa granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu / S. Kozicki. – Warszawa : Przyński, Niklewicz i Spółka, 1921. – 176 s.
- 7 Kutrzeba, S. Polska odrodzona 1914–1922 / S. Kutrzeba. – Kraków : Gebethner i Wolff, 1922. – 264 s.
- 8 Гамулка, К. Паміж Польшча і Расія. Беларусь ў канцэпцыях польскіх палітычных фарміраванняў (1918–1922) / К. Гамулка; пераклад з польскай мовы. – Вільня : Выд-ва Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта, 2008. – 256 с.
- 9 Wasilewski, L. Józef Piłsudski. Jakim Go znałem / L. Wasilewski. – Warszawa : Wyd. «Roj», 1935. – 235 s.
- 10 Polska wyzwolona. 1918–1933. – Warszawa: Wyd. Karola Merperta, 1933. – 245 s.
- 11 Ełski, S. Sprawa białoruska. Zarys historyczno-polityczny / S. Ełski. – Warszawa : b. w., 1931. – 105 s.
- 12 Мязга, М. М. Пытанне беларускай дзяржаўнасці ў палітыцы Польшчы ў час польска-савецкай вайны 1919–1920 гадоў / М. М. Мязга // Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальныя і міждзяржаўныя адносіны : зб. навук. арт. / рэд. калегія Р. Р. Лазько (галоўны рэдактар) [і інш.]. – Гомель: УА «ГДУ імя Ф. Скарыны», 2013. – Вып. 2. – С. 59–66.
- 13 Пшибыльский, А. Войны польского империализма 1918–1921 / А. Пшибыльский. – М. : Государственное военное издание, 1931. – 255 с.
- 14 Werny, A. Na szlakah dziejowych Romana Dmowskiego / A. Werny. – Warszawa : Druk. T. Dobrzyńskie, 1939. – 136 s.
- 15 Srokowski, S. Uwagi o kresach wschodnich / S. Srokowski. – Kraków : Dr. «Czasu», 1925. – 26 s.
- 16 Miłkowski, S. Walka j nową Polskę / S. Miłkowski. – Warszawa : «Radom», 1925. – 79 s.
- 17 Grabski, S. Z zagadnień polityki narodowo-państwowej / S. Grabski. – Warszawa : Perzyński, Niklewicz i s-ka, 1925. – 134 s.
- 18 Giertych, J. O program polityki kresowej / J. Giertych. – Warszawa : Wyd. «Patria», 1932. – 148 s.
- 19 Mackiewicz, S. Historia Polski od 11 listopada 1918 r. do 17 wrześnja 1939 r. / S. Mackiewicz. – London : M.I. Kolin, 1958. – 347 s.
- 20 Bączkowski, W. O wschodnich problemach Polski / W. Bączkowski. – Kraków : Księgarnia Akademicka, 2000. – 226 s.
- 21 Studnicki, W. Ziemie wschodnie. Stan gospodarczy i widoki rozwoju / W. Studnicki. – Warszawa : Nakładem tygodnika Przemysł i handel, 1929. – 81 s.

- 22 Wysłouch, S. Rola komunistycznej partii Zachodniej Białorusi w ruchu narodowym Białorusinów w Polsce / S. Wysłouch. – Wilno : Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej w Wilno, 1933. – 71 s.
- 23 Grabski, S. Uwagi o bieżącej historycznej chwili Polski / S. Grabski. – Warszawa : Nakładem księgarni Perzyński, Niklewicz i s-ka, 1922. – 160 s.
- 24 Bartoszewicz, J. Zagadnienia polityki Polskiej / J. Bartoszewicz. – Warszawa : Tow. Wydawnicze Patria, 1929. – 151 s.
- 25 Gzela, J. Traktat ryski w ocenie Władysława Studnickiego / J. Gzela // Traktat ryski 1921 roku po 75 latach: studia / Pod red. M. Wojciehowskiego. – Toruń : Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1998. – S. 193–208.
- 26 Parus, W. Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939) / W. Parus. – Lublin : Wyd. Uniwersytetu Marii Curi Skłodowskiej, 1997. – 424 s.
- 27 Gawroński, J. Zagadnienie czarnomorski / J. Gawroński. – Warszawa : Główna drukarnia wojskowa, 1931. – 57 s.
- 28 Chojnowski, A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / A. Chojnowski. – Wrocław – Warszawa – Gdańsk : Wyd. Polskiej Akademii Nauk, 1979. – 262 s.
- 29 Bocheński, A. Między Niemcami a Rosją / A. Bocheński. – Warszawa : Księgarnia F. Hoese, 1937. – 185 s.

УДК 94(476) «19/1914»

В. А. МІХЕДЗЬКА

(Гомель, УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны»)

«ПОЛЬСКАЯ ПРАБЛЕМА» І РАСІЙСКАЯ АДМІНІСТРАЦЫЯ ПАЎНОЧНА-ЗАХОДНЯГА КРАЮ Ў ПАЧАТКУ XX СТАГОДДЗЯ

У артыкуле разгледжаны некаторыя аспекты дачыненняў расійскай адміністрацыі з польскімі землеўладальнікамі Паўночна-заходняга краю на пачатку XX ст. Урад і мясцовыя польскія землеўладальнікі збліжались на аснове агульнай зацікаўленасці ў захаванні саслоўнай і маёмаснай іерархіі грамадскага і эканамічнага жыцця краю, аднак ва ўмовах дзейнасці Дзяржаўнай Думы адбываецца паступовае вяртанне да антыпольскай рыторыкі.

Пасля паўстання 1863–1864 г. на працягу трох дзесяцігоддзяў ў краі дзейнічала складаная сістэма заканадаўчых абмежаванняў